

A finn személynevek történeti rétegei

Mielőtt felvázolnánk a finn személynévrendszer legfőbb jellemvonásait, szükségesnek látszik nagyon röviden áttekinteni a finn történelem és kultúrtörténet legfőbb eseményeit, mert ezek nélkül nehezen lehetne megérteni északi nyelvrokonaink névadási sajátosságait.

A finn törzsek valamikor az időszámításunk kezdete táján kezdték délről, a Baltikum felől benépesíteni mai lakóterületüket. A több száz évig tartó folyamat eredményeképp a déli és délnyugati partvidék birtokba vétele után egyre nagyobb területeket hasítottak ki Közép-Finnország végtelen erdőségeiből, tavak szabdalta vidékeiből is. A finnek az európai politika- és kultúrtörténet képzeletbeli térképére a XII. század közepe táján kerültek fel: ekkortájt kezdték meg területfoglaló kereszties hadjárataikat nyugatról a svédek és keletről (kisebb határfokkal) a szláv törzsek. Finnország hamar svéd uralom alá került, ez az – egyébként békés, építő jellegű – uralkodás 1809-ig tartott. A középkor alkonyán, az újkor hajnalán megkezdődött Finnország fejlődése: városok épültek, kezdett kialakulni egy vékony (svéd és német származású) nemesi és polgári réteg, létrejött a kézművesek és városlakók rendje, az írásbeliség 1540-es évekbeli megteremtésével és a turkui egyetem 1640-es megalapításával pedig megjelent az értelmiség is. Nemcsak az ország vallási és mindennapi életében lett meghatározó jelentőségű a lutheránus vallás felvétele 1536-ban, hanem a névadás szempontjából is fontos mérföldkő ez.

A nagy északi háborúk eredményeképpen a svédek búcsút inthettek birodalmi álmaiknak, az oroszok pedig megerősödtek. Mindezek következményeképp 1809-ben Finnország – nagyhercegségként – Oroszországhoz került. A kezdetben békés kapcsolat a XIX. század végére elnyomássá változott. Részben ez elleni tiltakozásul, részben pedig a romantika hatására indult el az ún. fennofil mozgalom, melynek célja a finn kultúra megerősítése volt – s nem mellékesen ez a mozgalom vezetett a névrendszer földcsuszamlásszerű átalakulásához.

A világpolitikai események finnek szempontjából kedvező alakulása 1917-ben végre meghozta nekik az áhított függetlenséget, amellyel jól sáfárkodva a Paasikivi–Kekkonen korszakban a semleges demokrácia fejlesztésével, a jóléti társadalom kiépítésével Finnország a világ egyik legdemokratikusabb államává vált. (A finn történelemről, művelődéstörténetéről magyarul: HALMESVIRTA 2002; JUTIKKALA–PIRINEN 2004; Szij 1979.)

Mindezek a társadalmi folyamatok jól tükröződnek a finn személynévrendszer alakulásában is, ahogy ezt a következőkben remélhetőleg látni is fogjuk.

1. Kereszténység előtti nevek. – Írásos forrásokban a személynevek a XIV. században kezdenek szórványosan felbukkanni, de részletesebb információk csak a XVI–XVII. századtól, a közigazgatás fejlődése, az írásbeliség terjedése, az adóösszeírások megszaporodása jóvoltából állnak rendelkezésünkre. Nem meglepő tehát, hogy a kereszténység előtti nevekről csak annyit tudunk, amennyire ezek a helynevekben és családnevekben megőrződtek, ill. amennyire a rokon nyelvekben fennmaradtak.

A nevek egy része germán eredetű lehetett, másik része pedig finn. A régi skandináv és (al)német nevek egy része fennmaradt a mai finn családnevekben, pl. *Hakulinen* (< *Haakon*), *Pyörri* (< *Björn*), *Suni* (< *Sven*), *Torkkeli* (< *Torgils*), ill. *Hermunen* (< *Herman*), *Vilmi* (< *Wilhelm*).

A finn neveknek egy része más balti finn népeknél is használatban volt, mint ahogy ezt egyrészt a novgorodi nyírfakéreg levelekből (erről I. MÄGISTE 1957), másrészt korai észti és lív jegyzőkönyvekből tudhatjuk. Ilyen például a közszói eredetre visszavezethető *Hyvä* 'jó', *Iba* (régi finn *iba* 'vidám', mai finn *ihana* 'gyönyörű'), *Lempi* (*lempi* 'szerelem', *lempi* 'kedvenc'), *Tabi* 'tél'. Ezek összetételekben is élhettek (elképzelhető, hogy ezek az összetett nevek germán hatásra jöttek létre), pl. *Ihalempi*, *Ihatoivo* (< *toivo* 'remény, hit'), *Lempitoivo*, *Hyväneuvo*, *Hyvätoivo* (*hyvä* 'jó', *neuvo* 'tanács'), *Päivälapsi* (< *päivä* 'nap'; eredetileg égitest, ebből jött létre az időegység megnevezése, *lapsi* 'gyerek'), *Viljapäivä* (*vilja* 'gabona, termés'; eredetileg lehetett 'bőséges' jelentése is); sőt, képzett formában is léteztek: *Hyväri*, *Viljattu*. Ezek mai helynevekben (pl. *Ihalainen*, *Ihalempi*, *Lempiälä*, *Toivakka*, *Toivala*, *Viljakka*, *Viljakkala*), másrészt mai családnevekben (pl. *Hyvönen*, *Hyvärinen*, *Hyvätti*, *Ihalainen*, *Ihalempinen*, *Lempinen*, *Lempiäinen*, *Toivanen*, *Toivainen*) élnek tovább. Léteztek mitológiai nevek is, pl. *Ahti* (a vízisten neve), *Kaleva*, *Tapio* (az erdő istene); viselhették állatok és növények nevét (pl. *Hirvi* 'szarvas', *Susi* 'farkas', *Paju* 'fűzfa', *Tammi* 'tölgy'). Már ebben az időben megjelenhettek az egyén sajátosságát jelölő ragadványnevek is, pl. *Kirjoparta* 'tarkaszakáll', *Mustapäähä* 'feketefeje'. Ezek a nevek még nem öröklődtek, sőt az egyén, kora és társadalmi helyzete révén újabb és újabb nevet is felvehetett. (A korszak névanyagáról: KIVINIEMI 1982: 35–43; 1993: 118–119; 2006: 228–230; MALINIEMI 1947: 42–46; MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 21–22; NÄRHI 1996: 20–21; SAARELMA 2008: 206–209; VAHTOLA 1997: 268–272; VILKUNA 1980: 18–19.)

2. A középkor névadása. – A kereszténység már a XI–XII. században megjelent Finnországban, ennek egyik hatásaként az elkövetkező évszázadok alatt a személynévrendszer is átalakult. Nyugat-Finnországban, ahol a térítés gyorsabb, hatékonyabb volt, a svédnek 1150 körülre már meghódították a délnyugati partvidéket, s itt hamar elterjedtek a svéd nevek. Keleten az orosz hódítások eredményeképp a XV. századra az ortodox nevek váltak népszerűvé (de a végtelen karjalai erdőségekben még a XVI. században is használták a pogány neveket).

A kétféle névtípus egy ideig együtt, egymás mellett élt: egy 1340-ből fennmaradt irat szerint például a Sääksmäkiben élő parasztok között volt *Olli* = *Olli*, *Laaso* < *Nikolaus*, *Henric* és *Somalayni* = *Suomalainen* 'finn' is (KIVINIEMI 1982: 35). A középkor végére a pogány nevek teljesen eltűntek. A svéd (idegen) nevek terjedését meggyorsította, hogy régi finn szentek nem voltak, így nevük sem maradtak fenn (I. MALINIEMI 1947: 47–56), másrészt pedig az uralkodó réteg neve nem finn, hanem svéd volt. A katolikus szenteket felsoroló legrégebbi kézirat, a 136 nevet tartalmazó *Codex Aboensis* a XV. sz. elejéről származik. Ebben olyan – svéd és latin alakú – nevek bukkanak fel, mint *Benedictus*, *Erik*, *Eskil*, *Hemming*, *Knut*, *Laurentius*, *Michael*, *Olof*, *Petrus*, *Stephanus*, *Valentinus*; *Agatha*, *Agnes*, *Barbara*, *Catherina*, *Gertud*, *Maria* stb. Kustaa Vilkkuna számításai szerint a *Codex Aboensis* neveinek 38%-a él (elfinnesítve természetesen) manapság is. A szentek első nyomtatott finn kalendáriuma, a *Missale Aboensa* (1488) kevesebb nevet tartalmaz. Megjelennek benne új nevek is, mint pl. *Ansgrai*, *Erasmii*, de már nem szerepelnek benne olyan, a finnek számára idegen

nevek, mint pl. *Brieti*, *Srispiani*, *Gorgoni*, *Martiniani*, *Processi*, *Quintiani* (SAARELMA 2008: 210; VILKUNA 1980: 25–26).

A legnépszerűbb nevek EERO KIVINIEMI (1982: 70–72; 2008: 241–242) vizsgálatai szerint a XVI. század derekán Nyugat-Finnországban a *Mats*, *Henrik*, *Erik*, *Olof*, *Tomas* és *Lars* voltak, míg keleten, Savóban *Per*, *Anders*, *Olli*, *Lasse*, *Henrik* és *Mats* voltak a leggyakoribbak. Ekkortájt Finnországban az öt leggyakoribb férfinevet viselte a lakosság 40%-a, a tíz legnépszerűbbet pedig 65%-a (ugyanazek az adatok Svédországban: 50–60% és 70–80%). Egy-egy egyházközségben a legnépszerűbb nevet (általában a névadó szent nevét) akár a lakosság fele is viselhette (KIVINIEMI 2008: 241–243; SAARELMA 2008: 211).

Az idegen nevek az idők folyamán szép lassan elkezdtek finn alakot ölteni, így jöttek létre az *Antti*, *Heikki*, *Jaakko*, *Matti*, *Martti*, *Mikko*, *Pentti*; *Katri*, *Kerttu*, *Kirsti*, *Liisa*, *Marketta*, *Pirkko*, *Silja* stb. alakú nevek, de ezek a névformák csak a nép ajkán éltek, a hivatalos iratokban még nem használták őket. Érdekes, hogy ugyanannak a névnek keleten (ortodox/ orosz hatásra) és nyugaton (római katolikus/svéd hatásra) eltérő névformái alakultak ki, pl. *Grigorij* > *Riikka*, *Riiska*, *Rissa* (keleten) és *Gregorius* > *Reko*, *Reijo*, *Korjus* (nyugaton) (KIVINIEMI 1982: 63–64; SAARELMA 2008: 211).

Ezekről a nevekről főleg az adókönyvekből tudunk, emiatt kevés női nevet ismerünk. KIVINIEMI (2008: 243–244) idézi INGVAR FREDRIKSSON kutatásait, mely szerint a XVI. századi összeírásokból ismert mintegy 65 000 adatból csak 2%-ot tesznek ki a női nevek. A népszerűségi sorrendjük ekkortájt: *Marit*, *Karin*, *Birgit*, *Valborg*, *Anna*, *Elin*, *Gertrud*.

A szentek nevei későbbi családnevekben fennmaradhattak. Ilyen pl. a *Juva* vezetéknév, amely a *Johannes*-re megy vissza, vö. még *Nissinen* < *Nikolaus*, *Arikainen* < *Erkki*, *Ollikka* < *Olva*. Ugyancsak ilyen formában maradt fenn a keleti, ortodox névanyag is, pl. *Huotari* < *Feodor*, *Koponen* < *Prokopius*, *Pasanen* < *Paša/Pavel*, *Pesonen* < *Peša/Petros*, *Sirkkiä* < *Sergej* (KIVINIEMI 1982: 75–76; MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 21–22).

Ebből az időből egyre több ragadványnevet ismerünk. Ezek elsősorban viselőjük foglalkozására, lakhelyére, valamely tulajdonságra utalhattak, pl. *Oloff Karuaialka* (< *karvajalka* 'szőrös lábú'), *Oloff Takku* (< *takku* 'kócos'), *Simon Pitkeinen* (< *pitkä* 'hosszú'), *Sigfred Porsaanjalca* (< *porsaanjalca* 'disznóláb'), *Bentti Rasua* (< *rasva* 'háj, zsiradék'), *Poual Swirije* (< *suuripää* 'nagyfejű') (tulajdonság); *Oloff Kauppmies* (< *kauppmies* 'kereskedő'), *Lass Laulaiainen* (< *laulaja* 'énekes'), *Lass Parandainen* (< *parantaja* 'gyógyító'), *Peer Seppä* (< *seppä* 'kovács'), *Madz Tulki* (< *tulkei* 'tolmács') (foglalkozás); *Lass Karjalainen* (< *karjalainen* 'karjalai'), *Oloff Lappalainen* (< *lappalainen* 'lapp'), *Henrik Rodzalann* (< *ruotsalainen* 'svéd'), *Nicki Saxa* (< *saksa(lainen)* 'német'), *Henrich Suomalain* (< *suomalainen* 'finn'), *Suni Venekain* (< *venäläinen* 'orosz') (lakhely, születési hely); de felbukkantak állatnevek, szerszámok, ruhák, ételek megnevezései is (KIVINIEMI 1982: 50–52; MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 16; NÄRHI 1996: 27–31; SAARELMA 2008: 211–212; VAHTOLA 1997: 269).

Svéd mintára használták az apai neveket is, ez volt az azonosítás legáltalánosabb módja. A jegyzőkönyvekben ezek svédesen vagy latinosan szerepeltek, pl. *Henrik Matsson*, *Anders de Koskenpae*, de a köznyelvben elfinnesítették őket: *Heikki Matinpöika*, *Koskenpään Antti*. Találkozhatunk félig finnes nevekkel is, pl. *Henrik*

Jhanuxenpoika, Knutt Ailinpoica (< *poika* 'fiú', azaz Johannes fia Henrik, Aili fia Knut) (NÄRHI 1996: 26; SAARELMA 2008: 212).

Ezek a nevek még nem öröklődtek automatikusan, de a svéd és a XIII. századtól bevándorló német nemesség, polgárság, kereskedők, majd az értelmiség körében a középkor vége felé már megkezdődött a névöröklés folyamata.

3. A XVI–XVIII. század névadása, a reformáció. – A reformáció győzelme, a lutheranizmus államvallássá tétele (1536) gyökeresen átformálta a svéd birodalom társadalmi életét, s ennek apró, de fontos szegmenseként a finnországi névrendszer is átalakult: a bibliai nevek kerültek előtérbe, pl. *Abraham, Adam, Aaron, Benjamin, Gabriel, Josef, Moses, Samuel; Eeva, Ester, Mirjam, Rebecca, Saara, Susanna*. Ezeket a neveket az egyre inkább finn nyelvűvé váló vallási kalendáriumok, almanachok segítségével terjesztették (az első finn nyelvű évkönyv 1705-ben jelent meg). A katolikus szentek nevei visszaszorultak, de ez a Skandináviára oly jellemző tolerancia jegyében csak lassan ment végbe, Agricola 1544-es imádságoskönyvében például még 80 névnap viselte szentek nevét (*Adalbertus, Amandus, Brigitta, Carolus, Richardus* stb.), sőt, még az 1790-es kalendárium 345 (ebből csak 76 női) nevének háromnegyede is szentek nevét tartalmazta, míg a bibliai nevek aránya csak 20% volt. A vallási eredetű nevek mellett elkezdtek terjedni a svéd királyi családban és a nemesi rétegekben használt „nemzetközi divatnevek” is, mint pl. *Adolf, August, Axel, Emil, Gustav, Otto, Reinhold; Albertina, Charlotta, Fredrika, Ulrika, Vilhelmina* (a női nevek az ebből az időből fennmaradt összes névanyagban is csak mintegy egyötödét tették ki). Ezek a nevek a nyomtatott anyagokban még idegen névalakban szerepeltek, de a köznyelvben már elfinnesítették őket, így az eredetileg vallási szentkalendáriumból egyfajta népi névnapot születt (KIVINIEMI 1982: 103–105; 2006: 246–253; SAARELMA 2008: 212–214; VILKUNA 1947: 58–59; 1980: 26–27).

4. A névanyag változása az orosz uralom alatt. – A háborúkban sorozatos vereségeket szenvedő svéd birodalom 1809-ben hivatalosan is lemondott Finnországról, amely a megerősödött orosz cárság uralma alá került. A hatalomváltás a névanyagban csak csekély mértékben látszott meg: a kalendáriumokban elkezdtek „népszerűsíteni” az orosz cári család neveit, így bekerültek olyan nevek, mint *Alekszi, Mikael, Nikolai; Aleksandra, Olga*, sőt, a névnapok egy részét is áttették az ortodox kalendárium szerinti időpontra. Tipikusan keleti nevek: *Anja* (< or. *Anja, Anna*), *Jorma* (< or. *Jeremija*), *Kuisma* (< or. *Kuzma*), *Raisa, Rajja* (< or. ua.), *Tanja* (< or. *Tajjana*), *Tarja* (< or. *Darja*) (KIVINIEMI 2008: 260). Emellett a nemzetközi hatás is tovább erősödött, ekkor kerültek be a névanyagba pl. az *Arthur, August, Elvira, Flora, Josephina* nevek (SAARELMA 2008: 214–215).

Ebből a korszakból két mozzanatot érdemes kiemelni. Az egyik a női nevek sokszínűbbé válása, ami szükségszerű volt, mert a női névanyag nagyon egysíkú volt, például a Kangasniemi nevű faluban a XVIII. sz. első két évtizedében mindössze négy nevet (*Maria, Anna, Margareta, Katharina*) viselt a nők fele (míg a férfinevek egyike sem haladta meg a 10%-os gyakoriságot) (SAARELMA 2008: 214–215). A nevek középkori nagy megterheltségének egyébként névtani szempontból érdekes következménye is lehet. A névhasználók ugyanis – hogy az ilyen esetekben óhatatlanul fellépő névhomonímiát elkerüljék – egy-egy névnek számos, sok esetben különleges becézőjét alakítják ki és használják, melyek aztán konnotatív jelentéssel te-

lítődvé igen gyakran válnak (általában pejoratív, megbélyegző jelentéssel) közszóvá (TAKÁCS 2001: 614–615).¹

A másik mozzanat az volt, hogy divatba jött a több keresztnév adása. Ez a folyamat a XVIII. században a felsőbb osztályokban svéd mintára már megindult,² a XIX. század első felében pedig rendkívül népszerűvé vált (a statisztikák szerint ekkortájt két nevet az újszülöttek 80, három nevet pedig 15 százaléka viselt), s főleg lányoknak adtak ilyen neveket. A fiúk között ez a névadási mód csak a II. világháború után kezdett igazán elterjedni.³ Ez a folyamat Kelet-Finnországban lassabban ment végbe, mert ott az ortodox névadás uralkodott. A kettős keresztnév a beszélt nyelvben nagyon hamar lerövidült, s elfinnesedett, pl. *Anna Kristiina* > *Annastiina* (a leghíresebb viselője az első finn nyelvű regény írójának, Aleksis Kivinek 1793-ban született édesanyja), *Maria Elisabet* > *Majjalisa, Anna Katarina* > *Annakaisa* (KIVINIEMI 1982: 179–189; 1993: 22; SAARELMA 2008: 215).

5. A családnevek kialakulása. – Mint más államokban is, a családnevek Finnországban is hosszú folyamat eredményeképp, a társadalmi változásokkal, a közigazgatás fejlődésével összhangban jöttek létre. Itt is nehéz megragadni azt a pillanatot, amikor a ragadványnevek halmazából családnévrendszer jött létre, itt is nehéz meghatározni a határvonalat a nem (vagy csak részben, néhány generáción át) öröklődő nevek és a szabályszerűen regisztrált hivatalos vezetéknévek között. Ebben a folyamatban nagy jelentősége volt az adóösszeírásoknak, hiszen a keresztnév már nem volt elégséges megkülönböztető jegy. A finn kutatók szerint a ragadványneveket (melyekből később családnevek lettek) az 1540-es évektől kezdve tüntették fel az adójegyzékekben.

A családnevek kialakulásának első lépései valamikor a XVI–XVII. század fordulóján történhettek: a nemesség és a német/svéd eredetű polgárság körében néhány név ekkor már öröklődni kezdett. Fontos dátum 1626, ekkortól lett kötelező a családnév viselése a – javarészt svéd nyelvű – nemesség körében. Ezek általában két szó összetételéből álló nevek voltak (pl. *Nordenswan, Wadenstjerna, Stjernvall-Walleen*), s gyakran utaltak a származás helyére (*Boije af Gennäs*), vagy a címer képére (pl. *Tandefelt* 'fog + mező', a csatatéren elvesztett fog alapján). A finn(esített) családnév nemesi berkekben csak a XIX. század végén jelent meg: *Wuorenheimo, Soisalon-Soinen* (MIKKONEN-PAIKKALA 1992: 24; PAIKKALA 2004: 106; SAARELMA 2008: 219–220).

A családnevek lassacskán elterjedtek a papok, az értelmiségiek és a városi polgárság, majd a kézművesek s végül a parasztok körében is. A polgárok ragadványnevei a XVII. sz. végére szilárdultak családnevekké, a városi alkalmazottaké és munkásoké a XVIII. században, míg a vidéken élőké csak a XIX. században. A

¹ E jelenség egyébként tökéletes megfelelést mutat a magyarban és a finnben (TAKÁCS 2007: 57–58).

² Ahova Németországból indulva Dánián át jutott el ez a szokás: az 1588 és 1648 között uralkodott IV. Keresztély dán király gyerekeinek neve *Ulrik Frederik, Ulrik Christian, Leonore Christian* stb. volt, IX. Károly svéd király (1604–1611) leszármazottainak neve pedig *Gustav Adolf, Karl Filip* és *Maria Elisabet*.

³ Ma egy finn újszülött általában két nevet kap: az első a szülők tetszés szerinti választása, a második pedig valamelyik felmenő – általában nagyszülő vagy esetleg dédszülő – első keresztnéve.

polgárok nevei természetesen főként svéd eredetűek voltak, de az értelmiség körében divott a latinizáló névadás is.

A polgári réteg svéd nevei általában két szó összetételéből álltak, s javarészt a helynevek mintájára jöttek létre. Ezek leggyakoribb utótagjai: *-berg* 'hegy, szikla', *-dal* 'völgy', *-felt* 'mező', *-gren* 'ág, folyóág', *-lund* 'liget', *-man* 'férfi, ember', *-qvist* 'ág', *-ström* 'folyó, áramlat'; pl. *Björklund* (björk 'nyírfa'), *Lindqvist* (lind 'hársfa'), *Lönneberg* (lön 'juharfa'), *Nyström* (ny 'új'), *Rosendahl* (ros 'rózsa') stb. Voltak egy szóból álló nevek is, ezek általában a növényzet (*Björk*, *Blom* 'virág', *Ek* 'tölgy', *Lindh*), az állatvilág (*Björn* 'medve', *Falck* 'sólyom', *Örn* 'sas', *Rehn* 'rénszarvas', *Svan* 'hattyú') vagy éppenséggel színek (*Bruun* 'barna', *Grön* 'zöld') megnevezéseiből kerültek ki. A katonák is sok svéd nevet hoztak magukkal, pl. *Flink* 'fürgé, élénk', *Lustig* 'vidám', *Rask* 'gyors, fürgé', *Stolt* 'büszke, gőgös', *Tapper* 'bátor, vitéz'; *Borg* 'vár', *Hammar* 'pöröly', *Hjelm* 'sisak', *Pihl* 'nyíl', *Ståhl* 'acél', *Svärd* 'kard'. A svéd név „értékes” volt, hiszen ez a felsőbb rétegekhez (nemességhez, polgársághoz) való tartozást fejezte ki, emiatt a felfelé törekvő társadalmi osztályok tagjai is előszeretettel választottak svéd nevet maguknak (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 25–27; PAIKKALA 2004: 107–108).

Az értelmiség körében a nevek klasszicizált változatai is divatosaknak számítottak, főleg miután elkezdtek felsőfokú tanulmányaikat. Ennek komoly előzményei voltak, hiszen a papok már korábban latinosított neveket használtak (pl. *Henricus Hermannii*). A nevek egy része a latin *-us*, *-ius* vagy a görög *-ander* 'férfi' végződést kapta, s általában viselője származási helyére (*Alander*, *Alanus* < *Abvenanmaa* [sziget Finn- és Svédország között], *Carelus* < *Karjala*, *Savonius* < *Savo* [kelet-finn törzs/nyelvjárás]) vagy foglalkozására (*Rautelius* < *rautio* 'kovács') utalhatott, ill. sok esetben szó szerinti fordítás eredménye: *Alopaeus* < *Kettunen*, vö. gör. *alopeks*; fi. *kettu* 'róka'; *Cygnaeus* < *Joutseno*, vö. lat. *cygnus*, fi. *joutsen* 'hattyú'. Leleményes példája a latinosításnak a *Calamnius* név (eredetileg *Kalajoki* 'hal-folyó'), melynek előtagja *cala* formában vált „latinná”, utótagja pedig a lat. *amnis* 'folyó' elem. Ezek a nevek általában még nem öröklődtek, egy személy életében több nevet is viselhetett, pl. ugyanannak a férfinak *Magnulin*, *Megalin*, *Gadolin*, *Isolin* neve is volt (vö. lat. *magnus*, gör. *megalos*, héb. *gadol*, fi. *iso* 'nagy'; ezekben a nevekben a produktív *-lin* képző rejlik (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 24–25; NÄRHI 1997: 259–266; PAIKKALA 2004: 106; SAARELMA 2008: 220).

A klasszikus nevek idővel elfínnesedtek. A kor különféle írásos emlékeiben találkozhatók a *Naatus* < *Donatus*, *Nisu* < *Dionysos*, *Rusi* < *Ambrosius*, *Ronimus* < *Hieronimus*, *Tiinus* < *Augustinus*, *Tyni* < *Antonius* nevekkel. Ezek mára már kivesztek a névanyagból (VILKUNA 1980: 16).

A családnévvé válás legfőbb mozzanata az öröklődés. Ez Finnországban sajátos módon ment végbe, ugyanis a Finnország nyelvjárásait, szokásait, kultúráját, néprajzi örökségét, mindennapi életét évszázadok óta kettéosztó virtuális határ, a keleti és nyugati finn kultúrkör különbsége talán ebben a folyamatban tükröződött leginkább. Keleten az öröklődő családnevek rendszere sokkal korábban kialakult, mint nyugaton, ugyanis a karjalai térségben erdőirtásból élő s emiatt állandóan vándorló népesség területöröklési jogait csak állandó (család)névvel tudta bizonyítani. Ezzel szemben a letelepedett életformájú Nyugat-Finnországban elég volt a ragadványnév, az apai név vagy főképp a ház név (*talonnimi*), amely csak addig maradt meg, amíg a család valamelyik tagja ott lakott. A ház név gyakran *-la/-lä* helynévképzőt visel. A név utalhatott a természeti környezetre (*Vuorela* < *vuori* 'hegy', *Mäkelä* <

mäki 'domb'), elhelyezkedésére (*Albainen* 'alsó'), lehet egyfajta „óvónév” (*Onnela* < *onni* 'szerencse'), jelölhette a ház típusát (*Rakennus* 'épület', *Tabola* < *talo* 'ház') stb. A leggyakoribb ház névtípus azonban a ház tulajdonosának keresztnévéből és a *-la/-lä* szuffixumból állt (*Anttila*, *Mattila*, *Jussila*). Ezek általában férfinevek voltak, női név ritkábban fordult elő, pl. *Lüisala* (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 23–24; a ház nevekről részletesebben: ALANEN 2001, LEHIKONEN 2005).

A kulturális kettősség a névtípusokban is tükröződik, a keleti nevekre elsősorban a *-nen* végződés jellemző (ez eredetileg melléknévképző volt). Ez utalhatott foglalkozásra (*Vartiainen* < *vartija* 'csósz'), lakóhelyre (*Sysmääinen*), lehetett apai név (*Pentikäinen*) stb. Ezzel szemben nyugaton a *-la/-lä* képzővel ellátott nevek uralkodtak (*Ritvala*, *Korpela*).

A családnevek eleinte a költözéssel együtt változhattak. MIKKONEN és PAIKKALA szemléletes anyaga alapján például amikor egy *Antti Hirnu* nevű egyén a Hirvelä nevű házba költözött, belőle *Antti Hirvelä* lett, majd amikor Suutarinniemenben telepedett le, már az *Antti Suutarinniemi* nevet viselte (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 18, 27; SAARELMA 2008: 220–221).

A XIX. század végén egyrészt a városiasodás és iparosodás kikényszerítette társadalmi átalakulás, másrészt a fennofil mozgalom eredményeképpen néhány évtizeden belül minden finn ember kapott családnevet. Ez nagymértékben hozzájárult az önbecsülésükhöz is, hiszen így már egyenrangú(bb)nak érezhették magukat a polgári, gazdag, kétnevű svéddekkel szemben (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 23–24).

6. A fennofil mozgalom. – A XIX. század vége felé kezdődött Finnországban a fennofil (vagy fennomán) mozgalom, amely a közelet, a kultúra, az oktatás elfínnesítését tűzte ki célul, s a finn nyelv hivatalossá tételéért küzdött. Jól jellemzi a mozgalmat a neves közéleti személyiség, Adolf Ivar Arwidsson híres mondása: „ruotsalaisia emme enää ole, venäläisiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis suomalaisia” 'svéddek már nem vagyunk, oroszok nem akarunk lenni, legyünk inkább finnek'. Ez a mozgalom nemcsak a politikában (a finn nyelv hivatalossá tétele, a finn fizetőeszköz, a márka bevezetése); az irodalomban, a művészetekben és a tudományban hozott óriási változásokat, hanem gyökeresen átformálta a finn(országi) névanyagot is. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy ez a néhány évtized majdnem akkora változásokat hozott a névrendszerben, mint az addigi évszázadok összességében. (A fennofil mozgalom társadalmi és nyelvi háttéréről: PAIKKALA 2004: 111–123.)

Az 1870-es évektől a XX. század első két évtizedéig (javarészt a függetlenség elnyeréséig) ható fennofil mozgalom abból az ideológiából táplálkozott, amelyet a nagy államférfi, Johan Vilhelm Snellmann (1806–1881) fogalmazott meg: a nemzet felemelkedésének záloga a saját kultúra ismerete, az anyanyelv használata. Az embereket tanítani kell, mégpedig az anyanyelvükön, s ennek érdekében az értelmiségnek is meg kell tanulnia finnül. (Ez korábban gondot jelentett, még a finn művelődéstörténet nagyjai is svéd anyanyelvűek voltak, s közülük csak néhányan sajátították el a finnt. Ennek a legkésebb példája Johan Ludvig Runeberg, akít külföldön elsősorban a finn himnusz szerzőjeként ismernek, ám azt kevesen tudják, hogy ezt a versét – mint minden más alkotását – svédül írta.)

A fennománok hamar rájöttek arra, hogy a névnek nagy szerepe van a nemzeti öntudat megerősítésében és megerősítésében. A család- és keresztnévek

elfinnesítését újságokban, irodalmi alkotásokban propagálták, nyelvészek, tanárok, politikusok, papok és más értelmiségiek korteskedtek mellettük. A finn név (család- és keresztnév egyaránt) a finnség szimbólumává vált. Meg kell azonban azt is jegezni, hogy a felsőbb osztályokban a névfinnesítést nem fogadták egyöntetű lelkesedéssel, mert a svéd név a néptől való elkülönülést jelezte. (A nevek e korban betöltött társadalmi szerepéről, a névtan közéleti kérdéseiről l. PAIKKALA 2004: 165–211.)

A mozgalom „névtani célkitűzése” röviden tehát a következő volt: a finneknek finn név kell. Ennek érdekében óriási energiával fogtak hozzá az idegen keresztnév családnevek elfinnesítéséhez.

6.1. A keresztnévek finnesítése. – A keresztnévek elfinnesítésére több módszert alkalmaztak. Egyrészt a rövidebb verzióban 1835-ben, teljes változatban 1849-ben Elias Lönnrot szerkesztésében megjelent (és óriási sikert arató) Kalevala felé fordultak: a romantika eszméjétől átítatva a „romlatlan” kalevalai ősvilág névanyagát (és ezzel egyetemben a népköltészet névkincsét) kívánták áttemelni a mindennapok névanyagába, így terjedtek el – s váltak abban az időben nagyon népszerűvé – az olyan nevek, mint pl. *Aino*, *Kyllikki*, *Tellervo*, *Ilmari*, *Kullervo*, *Väinö*. Másrészt finn közszavakból hoztak létre keresztnéveket, pl. *Arvo* ’érték’, *Ilma* ’levegő’, harmadrészt pedig az idegen nevek finnre fordításával teremtettek új névanyagot: *Gregorius* > *Valpas* ’éber’, *Sten* > *Kallio* ’kő, szikla’, *Viktor* > *Voitto* ’győzelem’; *Katarina* > *Siveä* ’erkölcsös, erényes’, *Irene* > *Rauha* ’béke’, *Ursula* > *Obto* ’medve’ (SAARELMA 2008: 216).

Ha mindez nem ment, legalább finnes írásmóddal próbálták írni az idegen neveket, finnre cserélve a tőlük idegen hangokat, illetve a szavak szerkezetét próbálták meg a finnhez idomítani. A hangtani adaptáció során a finnben nem létező idegen hangokat helyettesítették a hozzá legközelebb állóval (pl. *Berta* > *Pertta*, *Abel* > *Aapeli*; *Daniel* > *Taneli*, *Edít* > *Eeti*; *Gertrud* > *Kerttu*, *August* > *Aukusti*). A finn feloldotta a szóeleji mássalhangzó-kapcsolatokat is (*Bruno* > *Ruuno*, *Frans* > *Ransu*, *Knut* > *Nuutti*, *Kristian* > *Risto*, *Stefan* > *Tapani*). A finn szavak általában vokálisra végződnek, ehhez igyekeztek hozzáigazítani a jövevényneveket is, pl. *Arthur* > *Artturi*, *Alf* > *Alva*. A finnben – részben emiatt – a nevek gyakran megrövidülnek. Ez elsősorban a név végét érinti (pl. *Alarik* > *Aale*, *August* > *Aku*, *Basilius* > *Pasi*, *Bernhard* > *Penna*, *Birger* > *Pirjo*, *Erik* > *Eero*, *Hedvig* > *Heta*, *Jakob* > *Jaakko*, *Mikael* > *Mika*, *Mikko*, *Olav* > *Olli*, *Oskar* > *Ossi*, *Sakarias* > *Saku*, *Valborg* > *Vappu*, *Valdemar* > *Valto*), de bekövetkezhet a név elején (*Bernhard*, *Gerhard*, *Villebart* > *Hartti*; *Albert*, *Engelbrekt*, *Hubert* > *Pertti*; *Charlotta* > *Lotta*; *Edvard* > *Vartti*; *Margareta* > *Reetta*), sőt, ritkábban a név belsejében is (*Helena* > *Henna*, *Hjalmar* > *Jari*, *Johanna* > *Jonna*, *Johannes* > *Jussi*, *Ragimund* > *Raimo*). (Az adaptációról részletesebben BUZGÓ 2013: 50–54.)

E nevek terjesztését, népszerűsítését igen hatékonyan végezték, újságokban, évkönyvekben, kalendáriumokban ajánlották ezeket a neveket. A Kansanvalistusseuran Kalenteri ’A népművelési társaság évkönyve’ 1881 és 1957 között publikált javaslatokat. Az 1890-es almanach kb. 50 új nevet tartalmazott; az 1908-as 73 finn név mellett 59 „európai” nevet adott közre, de már finn alakban; az 1929-es almanach révén pedig több mint 200 új név került be a köztudatba. Ekkor születtek az olyan, a közelmúltig népszerű nevek, mint pl. *Heikki*, *Pekka*, *Pentti*, *Tarmo*, *Urmas*,

Veli, *Vilho*, *Yrjö*; *Hilke*, *Kerttu*, *Leena*, *Liisa*, *Pirkko*, *Ritva*, *Ulla*, *Vuokko*, vagy a ma már kevésbé használatos *Heimo*, *Into*, *Kotivalo*, *Mainio*, *Otso*, *Urho*; *Anelma*, *Lahja*, *Lauba*, *Rauha*, *Saima*, *Tyynne*. Ugyancsak ennek a romantikus időszaknak a terméke a kor nagy személyiségeinek utánzása: akkor terjedt el az *Aleksi* (mintája Aleksis Kivi, az első finn nyelvű regény írója), *Eljas* (Elias Lönnrot, a Kalevala összeállítója), *Juhana Ludvig* (Johan Ludvig Runeberg, a finn himnusz szerzője), *Juhana Vilhelm* (Johan Vilhelm Snellmann, a finn nyelv hivatalossá tevője), *Sakari* (Topelius, a „finn mesék atyja”) (KIVINIEMI 1993: 98–99; LAMPINEN 1995: 253–255; SAARELMA 2008: 217; VILKUNA 1947: 60–65; 1980: 20–22).

A finnes hevületben nem meglepő, hogy sok germán név kihullott a névanyagból, s nemzetközi név is csak kevés került be (pl. *Anja*, *Iiris*, *Leila*, *Lilli*, *Meeri*, *Taina*, *Salli*; *Harri*). Jellemző azonban az északi toleranciára, a névfinnesítés békés jellegére, hogy a finnszági svédek saját névregisztert kaptak.

A hivatalos névanyagot azóta is szisztematikusan megújítják, 1950-ben kapott polgárjogot a ma is népszerű *Arja*, *Aija*, *Maarit*, *Päivi*; *Ari*, *Ippo*, *Jarmo*, *Tarvo* (és került ki ugyanakkor 51 régiesnek minősített név). 1973-ban a korszellemhez igazodva újabb 60 név került be a regiszterbe. 1984-től a népesség-nyilvántartó központ névanyaga alapján – a gyakorisági mutatókhoz igazodva – készítik (pontosabban készíti Eero Kiviniemi, a finn névkutatás legnagyobb alakja) a hivatalos névtárat, amit 1995 óta ötvenente újítanak meg. Az 1995-ös regiszterben 752 keresztnév szerepelt, a 2005-ösben már 795 (KIVINIEMI 2006: 271–276; SAARELMA 2008: 217–218).

KIVINIEMI számításai szerint az 1995-ös 752 névből 205 számít „saját”, finn névnek (KIVINIEMI 2008: 272). Ezek megoszlása: 1. község alapján alkotott név (pl. *Toivo* ’remény’, *Sulo* ’gyengéd’) 46%; 2. a finn mitológiából, népköltészetből tett név (pl. *Aino*, *Kyllikki*, *Sampo*) 26%; 3. az idegen név adaptációjának eredménye egybeesik egy finn közszóval (pl. *Ilta* < *Matilda*, vö. *ilta* ’este’, *Minttu* < *Vilhelmina*, vö. *minttu* ’menta’) 15%; 4. történelmi vagy irodalmi előkép vagy helynév alapján alkotott helynév (pl. *Saima* < *Saimaa* tónév) 8%; 5. fordítás (pl. *Onni* < *Felix* ’szerencse’, *Lahja* < *Donatus* ’ajándék’, *Voitto* < *Viktor* ’győzelem’) 5%.

A mai keresztnév-kincs finn elemeit KUSTAA VILKUNA szerint három részre lehet osztani (VILKUNA 1984: 17–18). Az időben elsőbe olyan érzelmeket keltő, a finnséget hangsúlyozó nevek tartoznak, mint pl. *Armas* ’kedves, kegyes’, *Arvo* ’érték’, *Jalo* ’nemes, derék’, *Rauha* ’béke’, *Toivo* ’remény’, *Usko* ’hit’. Ezt követték a nemzeti romantika kalevalai nevei: *Abti* (a vízisten neve), *Ilmari* (< *ilma* ’levegő; világ’), *Impi* ’szűz’, *Sampo* (a csodamalom neve a Kalevalában). Manapság jelentős nélküli, de fonetikailag „finnes” neveket adnak, pl. *Arja*, *Eija*, *Laila*, *Leila*, *Maila*, *Saija*, *Seija*, *Soili*.

6.2. A családnevek finnesítése. – Mint korábban láttuk, a finnek családnévrendszere viszonylag fiatalnak mondható (csak a XIX. századra alakult ki teljes egészében) és nyelvjárási-kulturális megosztottság jellemezte. Keleten már korábban kiépült a rendszer a *-nen* végű nevekből, de nyugaton – a csak a néhány generáción át öröklődő háznevekből létrejött családnevek kivételével – szinte teljes egészében a svéd eredetű nevek domináltak (1906-ban a tíz leggyakoribb családnév listája a következőképpen festett: *Johansson*, *Helenius*, *Karlsson*, *Lindholm*, *Henriksson*, *Lindström*, *Nyman*, *Gustafsson*, *Lindroos*, *Andersson*) (NÄRHI 1990: 353–354). A névfinnesítési mozgalom így gyorsan tudott terjedni.

Ezt segítette az is, hogy ekkortájt terjedt az a romantikus-mitikus elképzelés, hogy valaha minden finnek volt családneve, de a svéd uralom eltörölte azokat – a fennofilok feladata visszaállítani ezeket a neveket. Ez ellen persze a svédpártiak (svekomaaani) tiltakoztak, hiszen ők azt tartották, hogy az ország értelmisége származását és nyelvét tekintve is svéd volt, és svéd marad (PAIKKALA 1995: 276–277).

A családnév-finnesítés egyik első lépése az volt, hogy az 1870-es évektől kezdve az egyházi anyakönyvekbe a neveket már nem svédül, hanem finnül kezdték bejegyezni. 1875–76-ban 26 helsinki egyetemista cserélte finnre a nevét. Az első „névcserélő” egy Lars Widbom nevű diák volt, aki a *Pajula* nevet vette fel. A mozgalom csúcspontja 1906 volt: a Snellmann 100. születésnapja tiszteletére szervezett nagy családnév-változtatási akcióban közel húszezren váltottak nevet. Az akció fő szervezője a neves fennofil újságíró, szónok Vihtori Peltonen volt.⁴ Ő a nemzeti érzést találóan így fogalmazta meg: „olen suomalaisen nimeltäni, mieleltäni ja kieleltäni” ’finn vagyok nevemben, gondolkodásomban és nyelvemben’. – A másik jelentős dátum 1921, ekkor alkották meg a családnévtörvényt, melynek értelmében minden finn állampolgárnak rendelkeznie kell családnévvel. Ugyancsak sokan cserélték finnre a nevüket 1935-ben, a Kalevala megjelenésének centenáriuma tiszteletére (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 28; NÄRHI 1996: 33–35, 50–52, 67–68; PAIKKALA 1995: 274–275; 2004: 418–622).

A mozgalom keretében összességében több százezren cserélték svéd nevüket finnre. Komoly lendületet adtak az akciónak a nép által tisztelt közéleti személyiségek is: *Aleksis Kivi*, az első finn regény (*Seitsemän veljestä* ’A hét testvér’, 1870) szerzője még Stenvallként látta meg a napvilágot, s ugyancsak finnre (*Oksanen*) cserélte svéd nevét August Ahlqvist költő és nyelvtudós (utóbbi „minőségében” megtartotta eredeti nevét). Az irodalmár Julius Krohnból *Suonio*, az író, népköltészet-kutató Eero Rudbeckből *Salmilainen* lett, a történész Georg Zacharias Forsman pedig *Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen* néven vált ismertté (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 28).

E tudatos családnévvadási hullám egyik legfőbb jellegzetessége, hogy nem „kívülről” adták, hanem az egyének maguk választották őket (ezért is fordulhatott elő, hogy ugyanannak a családnak a tagjai más és más családnevet vettek fel – ez is azt mutatja, hogy elsődlegesnek a nemzeti jelleget kifejező funkciót tartották, s nem a családi összetartozást akarták hangsúlyozni). A választás megkönnyítendő az 1875-ben alapított Suomalainen Nuija ’Finn Buzogány’ nevű hazafias egyesület 1906-ban ötezer névből álló listát adott közre mintaként, leginkább helynevekből képzett családnevekkel. Ezt követően a Suomalaisuuden Liitto ’Finnségi Szövetség’ publikált névlistákat, a 6600 nevet tartalmazó 1907-es első adattártól egészen napjainkig (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 28; NÄRHI 1996: 34–35).

A finn családneveknek két fő típusa terjedt el. Az egyik a keleti típusú, *-nen* képzős névvadás volt. Ezek eredetileg, mint korábban már szó esett róla, vagy patroním nevek voltak, vagy valamilyen konkrétumra (születési helyre, foglalkozásra, tulajdonságra) utaltak. Ennek mintájára rengeteg új nevet hoztak létre, amelyek már nem álltak kapcsolatban viselőjük jellegzetességeivel, hanem absztrahálódva bárki felvehette őket. Közük nagyon sok – a romantikus finn szemléletre jellemzően – természeti név található, pl. *Jokinen* (< *joki* ’folyó’), *Järvinen* (< *järvi* ’tó’), *Koskinen* (<

koski ’vízesés’), *Labtinen* (< *labti* ’öböl’), *Mäkinen* (< *mäki* ’domb’), *Nieminen* (< *niemi* ’félsziget’), *Virtanen* (< *virta* ’folyó, áramlat’). A másik (a nyugati) típus elsődlegesen szintén természeti nevekből épül fel, de képző nélkül, pl. *Aalto* ’hullám’, *Abo* ’irtásföld, tisztás’, *Harju* ’domb, hegygerinc’, *Koski*, *Laakso* ’völgy’, *Labti*, *Laine* ’hullám’, *Lehto* ’liget, berek’, *Mäki* ’domb’, *Niemi*, *Nurmi* ’rét, kaszáló; fű’, *Saari* ’sziget’, *Salmi* ’szoros’, *Vainio* ’szántóföld, mező’. Ide sorolhatóak a *-la/-lä* képzős háznevekből létrejött, ill. a *-sto/-stö* gyűjtőnévképzővel alkotott családnevek is: *Jokela*, *Koskela*, *Mäkelä*; *Koivisto* (< *koivu* ’nyírfa’), *Kuusisto* (< *kuusi* ’fenyő’) (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 27; SAARELMA 2008: 221–223; a *-nen* végű nevekről, főként a *Virtanen* és a *Laine* nevekről l. PAIKKALA hatalmas anyagot feldolgozó monográfiáját: PAIKKALA 2004: 212–418).

Eeva MARIA NÄRHI statisztikai adatai (NÄRHI 1996: 44–49) szerint az országban 1970-ben 76 000 családnevet tartottak számon (ennek 73%-a finn, a többi svéd, orosz és más eredetű). A *-nen* végű családnevek fölénye óriási, a névanyag 42%-a tartozik ide (közel kétfélmillió fő), míg a *-la/-lä* végű nevek 13%-ot tesznek ki (610 000).

A korábban már említett kételemű svéd nevek elfinnesítése során leggyakrabban fordításokkal találkozhatunk. A *berg* ’hegy, szikla’ utótagnak általában *vuori* ’hegy’, *vaara* ’(erdős) hegy’, *mäki* ’domb’, *kaallio* ’szikla, szirt, bérc’ a finn variánsa. A *ström* ’folyó, áramlat’ megfelelője *virta* ’folyó, áramlat’, *vujo* ’folyam, ár, áradat’, *joki* ’folyó’ lett, vö. továbbá: *lund* ’liget, berek’ ~ *lehto* ’ua.’; *holm(e)* ’kis sziget’ ~ *saari* ’sziget’, *kari* ’zátony, szirt’, *luoto* ’szirt, zátony’, *salo* ’erdős sziget’, *fors* ’zuhatag, áradat’ ~ *koski* ’vízesés, zuhatag’, *sten* ’kő, szikla’ ~ *kivi* ’kő’, *blom* ’virág’ ~ *kukka* ’ua.’; *rot(h)* gyökér, tő ~ *juuri* ’ua.’ Ilyen név például: *Bergström* ’hegy + folyó, áramlat’ > *Vuorivirta*, *Hellsten* ’szikla + kő’ > *Paasikivi*, *Hornborg* ’szarv + vár’ > *Sarvilinna*, *Friberg* ’szabad + hegy’ > *Vapaavuori*, *Frigård* ’szabad + birtok, tanya’ > *Vapaatalo*, *Nyberg* ’új + hegy’ > *Nuorivuori*, *Unsikallio*, *Unsiavuori*. Néha csak a svéd név egyik elemét ültették át finnre: *Bergman* > *Vuoriainen* (*vuori* ’hegy’), *Enberg* > *Katajainen* (*kataja* ’boróka’), *Lindström* > *Lehmustoinen* (*lehmus* ’hársfa’). Nagyon sok név csak hangzásában finnesedett el (pl. *Caselius* > *Kaskela*, *Dumin* > *Tumi*, *Hellmann* > *Helmaa*, *Karlsson* > *Kaarlonen*, *Lindholm* > *Lintunen*, *Merger* > *Merjonen*, *Randelin* > *Rantalainen*, *Selen* > *Selänne*, *Wessmann* > *Vesamaa*, *Siljander* > *Siljanto*), vagy pedig e két módszer kombinációjaként született új név (pl. *Rosberg* > *Rusivaara*, *Quarnström* > *Vaarnavirta*). Sokszor nincs is összefüggés a két név között, pl. *Gröhn* > *Rainonen*, *Grönroos* > *Salovaara*, *Hult* > *Aartonen*, *Sederholm* > *Suomistoinen*, *Smolander* > *Tähtinen*, *Vest* > *Yhtäinen*, emiatt egy svéd névnek sok finn „megfelelője” jöhetett létre: *Lindfors* > *Elomaa*, *Sampo*, *Säinö*, *Väinölä* (MIKKONEN–PAIKKALA 1992: 28–29; NÄRHI 1990: 354; 1996: 53–55, 57–58, 86).

E rövid áttekintésből talán kiderült, hogyan épül fel a finn család- és keresztnévrendszer az ősi, kereszténység előtti névrétegtől az elfinnesített svéd névanyagig. Manapság a társadalom változásával újabb és újabb nevek kerülnek be a névkincsbe, az angol divatnevektől az egzotikus nevekig. A finn névanyag folyamatosan változik, s egyre sokszínűbbé válik; ennek bemutatása egy újabb előadás témája lehetne.

⁴ Aki Johannes Linnankoski álneven írta a nemzeti romantika legnagyobb közönségisikert arató művét, a *Laulu tulipunnaisesta kukasta* ’Dal a tűzpiros virágról’ című regényt.

Irodalom

- ALANEN, TIMO 2001. Savon talonnimet 1500-ja 1600-luvulla. *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum-9/4*: 56–63.
- BUZGÓ ANITA 2013. Az idegen eredetű keresztnévek adaptációja a finnben. *Argumentum 9*. Debrecen. 48–55.
- HALMESVIRTA, ANSSI (szerk.) 2002. *Finnország története*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- JUTIKKALA, EINO–PIRINEN, KAUKO 2004. *Finnország történelme*. Budapest: Kairosz Könyvkiadó.
- KIVINIEMI, EERO 1982. *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisen etunimet ja nimenvalinta*. Helsinki: Weilin + Göös.
- KIVINIEMI, EERO 1993. *Iita Linta Maria. Etunimiopas vuosittubannen vaihteeseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIVINIEMI, EERO 2006. *Suomalaisen etunimet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAMPINEN, ARJA 1995. Jyväskylä ristimänimenannon kehitys: dokumentointia ja teoriointia. *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum-8/5*: 253–256.
- LEHIKONEN, LAILA 2005. Finnish House Names and Their Connection with Surnames. In: *Settlement Names in the Uralian Languages. Onomastica Uralica 3*. Edited by SÁNDOR MATICSÁK. Debrecen–Helsinki. 7–15.
- MÄGISTE, JULIUS 1957. Itämerensuomalaisia henkilönnimiä Novgorodin tuohikirjeissä. *Virittäjä* 61: 97–100.
- MALINIEMI, AARNO 1947. Henkilönnimet esihistoriallisena ja katolisena aikana. In: *Etunimikirja*. Szerk. TEPPÖ, HANNES–VILKUNA, KUSTAA. Tietolipas 5. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 40–57.
- MIKKONEN, PIRJO–PAIKKALA, SIRKKA 1992. *Sukunimet*. Helsinki: Otava.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1990. The changing of surnames in Finland in 1906 and 1935. *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum-6/2*: 352–354.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1996. *Suomalaista sukunimikäytäntöä. Kielenkäytön oppaita 1*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita.
- NÄRHI, EEVA MARIA 1997. Gadolin, Salin, Tammelin, Wallin. On the scholarly name type in Finland. In: *You name it. Perspectives on onomastic research*. Szerk. PITKÄNEN, RITVA LIISA–MALLAT, KAIJA. Studia Fennica. Linguistica 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 258–267.
- PAIKKALA, SIRKKA 1995. Kansallisten sukunimien nousu Suomessa. *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum-8/5*: 274–277.
- PAIKKALA, SIRKKA 2004. *Se tavallinen Virtanen. Suomalainen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAARELMA, MINNA 2008. Henkilönnimet. In: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Szerk. AINIALA, TERHI–SAARELMA, MINNA–SJOBLÖM, PAULA. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SZÍJ ENIKÓ 1979. *Finnország*. Budapest: Panoráma útikönyvek. 27–104.
- TAKÁCS JUDIT 2001. Keresztnévi eredetű finn, észt és magyar köznevek összehasonlító vizsgálata. *Folia Uralica Debreceniensia* 8: 613–618. Debrecen–Jyväskylä.

- TAKÁCS JUDIT 2007. *Keresztnévek jelentésváltozása. Egy tulajdonnév típus közzsövé válásának modellje*. Debrecen: A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai 86.
- VAHTOLA, JOUKO 1997. The oldest Finnish personal names. In: *You name it. Perspectives on onomastic research*. Szerk. PITKÄNEN, RITVA LIISA–MALLAT, KAIJA. Studia Fennica. Linguistica 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 268–273.
- VILKUNA, KUSTAA 1947. Uudempien suomalaisten etunimien historiaa. In: *Etunimikirja*. Szerk. TEPPÖ, HANNES–VILKUNA, KUSTAA. Tietolipas 5. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 58–92.
- VILKUNA, KUSTAA 1980. *Etunimet*. Helsinki: Otava.

Összefoglaló / Summary

A finn személynévek történeti rétegei

A korai finn névnyagról nagyon kevés információ maradt fenn az írásbeli források hiánya miatt. Finnországban a kereszténység a XII. században két irányból kezdett elterjedni: Nyugatról a svéd hódító hadjáratok eredményeképp, keletről pedig a novgorodi fejedelemség révén. A névanyagból lassacskán kikopott az eredeti finn réteg, helyét a svéd és német (Kelet-Finnországban sok helyütt az orosz) nevek vették át.

A reformáció győzelme után a bibliai nevek is népszerűvé váltak, s emellett elkezdtek terjedni a „nemzetközi divatnevek” is. Ezek a nevek a nyomtatott anyagokban még idegen névalakban szerepeltek, de a köznyelvben már elfinnesítették őket.

A családnevek használata Finnországban csak a XVIII–XIX. századra vált általánossá. A polgári réteg eleinte még svéd, az értelmiség latinosított neveket viselt. Nyugat-Finnországban a családnevek elsősorban az ún. háznevekből alakultak ki. Kelet-Finnországban viszont a megkülönböztető (ragadvány)nevek voltak általánosak, ezek a *-nen* szuffixummal jöttek létre.

A XIX. századi Finnország meghatározó kultúrtörténeti tényezője a nemzeti romantika, amelynek legfontosabb eredménye a fennofil mozgalom volt. Ennek célja a finn kultúra, a finn nyelvű oktatás és irodalom megteremtése, a finn nyelv hivatallósá tétele volt. Ez a mozgalom a névadásra is hatott: az idegen neveket lefordították vagy elfinnesítették, ill. finn közszavakból hoztak létre újakat. A nemzeti romantika hatására terjedtek el a Kalevala nevei is. A mozgalom keretében összességében több százezren cserélték svéd családnevüket finnré.

Historical Layers of Finnish Personal Names

Information is extremely limited about early Finnish personal names due to the lack of written sources. Christianity entered into Finland in the 12th century from two directions: Swedish conquering campaigns brought it to the country from the west, and the Principality of Novgorod from the east. The original Finnish layer of the name corpus slowly vanished; Swedish and German names replaced them (and also Russian names in East-Finland).

After the triumph of Reformation, Biblical names also grew popular again, and “fashionable international names” begin to spread as well. At that time, these

names still appeared in their original foreign forms in printed sources, but the Fennicized variants were already in use in the standard spoken language.

The use of family names became generally accepted in Finland only by the 18–19th century. The middle class initially used Swedish names, while the higher classes Latinized their names. In West-Finland, family names developed from the so-called house names. On the other hand, in East-Finland, various distinctive (by)names were customary, formed with the *-nen* suffix.

National Romanticism was a significant factor of cultural history in 19th century Finland. One of its most important results was the Fennoman movement, which aimed to establish culture, education and literature in Finnish, and it also made efforts to make Finnish the official language of the country. This movement had an effect on name use as well: foreign names were translated or Fennicized and new personal names were created from common names. Names from The Kalevala also came to be used owing to National Romanticism. A couple of hundred thousand people altogether switched their Swedish family names to Finnish during the activity of the movement.

Kulcsszavak / Keywords

finn személynév-rendszer, családnevek kialakulása, fennofil mozgalom, kereszt- és családnevek elfinnesítése

Finnish system of personal names, development of family names, Fennoman movement, Fennicization of first and family names

EGYED NOÉMI

Német eredetű családnevek Vas megyében az 1720. évi országos összeírás alapján

Munkám középpontjában a német eredetű családnevek kutatása áll. Célom, hogy az 1720. évi országos összeírás alapján elkülönítsem az egyéb etimológiai rétegektől a Vas megyében használatos német eredetű családneveket, meghatározam azok gyakoriságát. Ezen túl vizsgálni kívánom néhány frekvenciát magasabb német etimon területi eloszlását. Többek között ezek alapján szeretnék a későbbiekben következtetéseket levonni a megye német ajkú népességének téri tagozódására. Témaválasztásomat mindenekelőtt az indokolja, hogy magyar–német szakos hallgató vagyok. Az egyetemen eltöltött két év során érdeklődésemet leginkább a nyelvészet keltette fel. Konzulens tanárom megkérésére szeretnék bekapcsolódni a szombathelyi névföldrajzi kutatócsoport munkájába.

Kutatásomhoz az 1720-as adóösszeírások Vas megyére vonatkozó adatait kívánom felhasználni. Az összeírásra III. Károly 1720. április 26-i utasítása alapján került sor, amelynek célja adóköteles lakosságának pontos meghatározása volt. Az összeírásokat az 1715-ös adatok kiegészítésével és módosításával hajtották végre. A két összeírás füzeteit az O.L. Regnicolaris levéltárban őrzik, Archivum Regni, Lad. AA-KK jelzetek alatt. Sajnálattal kell megállapítani, hogy a Vas megyére vonatkozó 1715-ös összeírás tékája elveszett, így csak az 1720-as adatok állnak rendelkezésünkre.

A korabeli források feldolgozását és kiadását ACSÁDY IGNÁC és munkatársai végezték el elsőként a Statisztikai Hivatal igazgatójának, JEKELFALUSSY JÓZSEFnek a támogatásával. ACSÁDY munkájában kísérletet tett a lakosság nemzetiségi megoszlásának összesítésére. A nevek nyelvi alak szerinti szétválogatását munkatársai végezték. Ezt a tevékenységet a későbbiekben DÁVID ZOLTÁN kellő kritikával illetett (DÁVID 1957). Gyanítjuk, hogy az összeírások nem a lakosság egyénenkénti kikérdezése, hanem a községek bírának eskü alatt tett bevallásai alapján készültek.

E helyütt is hangsúlyozandó, hogy ACSÁDYÉK számos ponton tévedtek a nevek etimológiai minősítésekor. Sok olyan nevet vettek magyarnak, amelyek más nyelvben keletkeztek. Természetesen a nyelvi hovatartozás meghatározása elsősorban a nyelvészek feladata, ám adott esetben az eredmény a történészek érdeklődésére is számot tarthat.

ACSÁDYÉK az 1720-as összeírás alapján országos viszonylatban 20 852 fő német nevű adóköteles személyt mutattak ki (ACSÁDY 1896: 78, 81).¹ Erre épülő becslések alapján 1720-ban – Erdéllyel együtt – 338 741 fő német nemzetiségű személy élhetett a korabeli Magyarországon. Ezzel szemben DÁVID ZOLTÁN számításai alapján a hajdani népességnek ez a rétege mintegy 400 ezer főt tett ki (az adatokat l. DÁVID 1957: 171).

Noha három évszázaddal korábban a családnév nyelvi eredete és a névvisező etnikai hovatartozása között sokkal szorosabb volt a kapcsolat, mint napjainkban,

¹ Erdély területét is figyelembe véve országosan 32 612 német eredetű nevet viselő személlyel számoltak (ACSÁDY 1896: 81)